

UOT 792.03

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2024.2.307>

AYNURƏ QULİYEVA

BƏSTƏKAR VASİF ADIGÖZƏLOV VƏ TEATR

Məqalədə Azərbaycanın görkəmli bəstəkarı V.Adıgözəlovun teatr sahəsindəki fəaliyyətindən bəhs edilir. Onun operaları və musiqili komediyaları barədə ətraflı söhbət açılır. Burada sənətkarın respublika teatrları ilə əlaqələri, tamaşaya qoyulmuş əsərləri təhlil olunur, həmçinin musiqi bəstələdiyi tamaşalar da yada salınır.

Eyni zamanda bəstəkarın Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrında səhnəyə qoyulan “Boşanaq, evlə-nərik” musiqili komediyası, onun yaradıcı heyəti barədə də məlumat verilir.

Açar sözlər: *bəstəkar, musiqi, teatr, tamaşa, komediya, rejissor, aktyor.*

İrihəcmli əsərlərin, gözəl mahnıların müəllifi. görkəmli bəstəkar, xalq artisti, professor Vasif Adıgözəlovun teatr ilə yaradıcılıq əlaqəsi 1958-ci ildə, Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrı ilə başlamışdır. Burada məhz həmin ildə onun həmkarı Ramiz Mustafayevlə birgə yaradıcılıq məhsulu olan “Xəsis” musiqili komediyası tamaşaya qoyulmuşdur. M.F.Axundovun məşhur “Hacı Qara” komediyası əsasında ərsəyə gələn bu tamaşa Vasif Adıgözəlovun musiqili komediya janrında ilk təcrübəsi idi.

Premyerası 1958-ci il iyul ayının 11-də olan “Xəsis” musiqili komediyasının quruluşçu rejissoru Azərbaycan SSR Əməkdar artisti, sonralar isə respublikanın Dövlət mükafatı laureatı Əliheydər Ələkbərov olmuşdur. Hacı Qara rolunda Lütfuli Abdullayev iştirak etmişdir. Görkəmli sənətkarın uğurlu ifasından sonra Hacı Qaranı Bəşir Səfəroğlu (sonralar Azərbaycan SSR Xalq artisti) və Əlihüseyn Qafarlı da özlərinəməxsus tərzdə, müvəffəqiyyətlə ifa etmişlər. Uzun müddət Heydər bəy rolunu Kamal Kərimov, naçalnik rolunu isə İmamverdi Bağirov (sonralar Azərbaycan SSR Əməkdar artisti) oynamışdır.

Bir müddət sonra V.Adıgözəlovun ilk müstəqil və irihəcmli əsəri – “Ölülər” operası yarandı. Cəlil Məmmədquluzadənin eyniadlı tragikomediya əsasında yazılmış bu operanın libretto müəllifləri Firudin Mehdiyev (sonralar Azərbaycan Respublikasının xalq artisti) və Cahid Hilaloğlu, şeirlərin müəllifisə Aslan Aslanov (sonralar akademik) olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulan bu operanın quruluşçu rejissoru Azərbaycan SSR xalq artisti Şəmsi Bədəlbəyli, musiqi rəhbəri və dirijoru isə SSRİ xalq artisti Niyazi (sonralar Sosialist Əməyi Qəhrəmanı) idi. Kefli İskəndər rolunu ifa edən o zamanlar teatrın gənc solisti, sonralar SSRİ xalq artisti Lütfiyar İmanov böyük uğur və rəğbət qazanmışdı. “Ölülər” operasının premyerası 1963-cü il noyabrın 11-də olmuşdur.

60-cı illərin sonunda Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrında hazırlanan bəstəkarın “Keçmişin məişət səhnələri” adlı komediyasında M.Ə.Sabirin obrazı canlandırılmışdı. Bu rolu İmamverdi Bağirov ifa edirdi. Tamaşanın quruluşçu rejissoru həmin dövrdə teatrın baş rejissoru işləyən Əliheydər Ələkbərov olmuşdur.

1971-ci ildə Vasif Adıgözəlovun adı yenidən Dövlət Musiqili Komediya Teatrının afişasında göründü. Bu dəfə teatr bəstəkarın “Nənəmin şahlıq quşu” adlı musiqili komediyasına müraciət etmişdi. Libretto müəllifi Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi Əliağa Kürçaylı (ölümündən sonra respublikanın Dövlət mükafatı laureatı) olan bu səhnə əsərinin də

quruluşçu rejissoru Şəmsi Bədəlbəyli idi. 250 dəfədən çox göstərilən bu tamaşada uzun müddət baş rolları respublikanın xalq artistləri Nəsimə Zeynalova, Səyavuş Aslan, Mobil Əhmədov və aktrisa Lütfiyyə Səfərova uğurla ifa etmişlər.

Cəmi beş il sonra, 1976-cı ildə yenə də Vasif Adıgözəlov və Əliağa Kürçaylı birliyi musiqili komediya teatrının səhnəsində yeni bir əsərin görünməsinə səbəb oldu. Bu, “Boşanaq, evlənərik” adlı musiqili komediya idi. Lakin çox da uzunömürlü olmayan bu tamaşa musiqili komediya teatrının repertuarından bir neçə il sonra çıxarıldı.

“Boşanaq, evlənərik” musiqili komediyası 1982-ci ildə Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrının səhnəsində hazırlandı. Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi Baxşı Qələndərlinin quruluş verdiyi bu tamaşada əsas rolları sonralar respublikanın xalq atistləri olmuş Sofya Hüseynova və Roza Cəfərxanova (Zeynəb), Yasəmən Ramazanova (Rəna), Rövşən Hüseynov (Çingiz), Həsən Ağasoy (İkram), Məmməd Quliyev (Əlimran), Əkbər Qardaşbəyov (Ağacan), Şirzad Abutalıbov (Laborant oğlan), Naxçıvan MSSR əməkdar artisti Yusif Haqverdiyev (Molla Musa), Nəzakət Xudiyeva (sonralar respublikanın əməkdar artisti, Nərgiz), Minayə Məhərrəmovna (Laborant qız) ifa edirdilər.

Premyerası noyabr ayının 3-də gerçəkləşən tamaşanın quruluşçu rəssamı Yuran Məmmədov, dirijoru Yusif Əsgərov, rejissor assistenti Həsən Ağasoy olmuşdur [2].

1984-cü illərdə Dövlət Musiqili Komediya Teatrında bəstəkarın daha bir əsəri səhnəyə qoyulur. Bu, Firudin Aşurovun rejissorluğu ilə hazırlanan “Lənət şeytana” tamaşası idi.

2005-ci ildə isə musiqili komediya teatrında V.Adıgözəlovun xalq yazıçısı Anarın eyniadlı librettosu əsasında yazdığı “Aldın payını, çağır dayını” əsəri tamaşaya qoyulur. Faiq Zöhrabovun quruluşunda hazırlanan bu maraqlı tamaşanın premyerası 2005-ci il iyulun 15-də olmuşdur.

V.Adıgözəlov respublika teatrlarının da səhnəsində, o cümlədən Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrında, Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrında, Sumqayıt Dövlət Musiqili Dram Teatrında hazırlanan bir sıra tamaşalara musiqilər bəstələmişdir. Belə tamaşalardan o zamankı ədəbi və teatr tənqidi tərəfindən yüksək qiymətləndirilən xalq yazıçısı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Mirzə İbrahimovun “Bəşərin komediyası, yaxud Don Juan” pyesi əsasında Dövlət Akademik Dram Teatrında hazırlanmış eyniadlı tamaşanı misal göstərmək olar. 1977-ci ildə tamaşaya qoyulan bu səhnə əsərində gənc aktyor Rafael Dadaşov (indi Azərbaycan Respublikasının xalq artisti) baş rolda, həm də ilk dəfə olaraq səhnəyə çıxmışdır.

2003-cü ildə bəstəkar özünün ikinci irihəcmli səhnə əsərini – “Natəvan” operasını Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrına təqdim edir. “Natəvan” operası milli musiqimiz tarixində XXI əsrin ilk Azərbaycan operası da adlanır.

Böyük şair və ictimai xadim Xurşidbanu Natəvanın 170-illiyinə həsr olunmuş operanın libretto müəllifi Nazim İbrahimov, şeirlərin müəllifi Ruzgar Əfəndiyevdir. Burada eləcə də Xurşidbanu Natəvanın, Qasım bəy Zakirin, həmçinin “Məclisi-üns”ün digər tanınmış fəallərindən istifadə edilmişdir.

Üç pərdə, proloq və epiloqdan ibarət olan operada Natəvandan əlavə bir sıra digər tarixi şəxsiyyətlərin – Qasım bəy Zakirin, Aleksandr Dümanın, Xasay bəyin obrazlarını da görmək mümkündür. Hadisələrin Qarabağda, Şuşada cərəyan etməsi mövzu aktuallığı baxımından da çox əhəmiyyət kəsb edir. Birinci pərdənin sonunda səslənən Natəvanın ariyasındakı “Bir qarış da vermərəm torpağımdan” sözləri, Vasif Adıgözəlovun neçə illər əvvəl bəstələdiyi “Qərənfil” romansından sonuncu pərdənin finalında çox yerində istifadə etməsi həmin səhnələrin təsir qüvvəsinin artmasına yardım edir.

Baş rolda Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Xuraman Qasımovanın iştirak etdiyi “Natəvan” operasının ilk tamaşası 2003-cü il dekabr ayının 7-də olmuş, böyük müvəffəqiyyətlə keçərək bəstəkarə və bütün yaradıcı heyətə sürəkli alqış və rəğbət qazandırmışdır.

Beləliklə, bir daha əmin oluruq ki, xalq artisti, görkəmli bəstəkar Vasif Adıgözəlovun teatr əməkdaşlığı, xüsusən də onun operaları və musiqili komediyaları sənətkarın hərtərəfli yaradıcılığında qırmızı bir xətlə keçir.

Sənətsünaslıq doktoru İmruz Əfəndiyevanın monoqrafiyasından: “Vasif Adıgözəlovun istedad və qabiliyyət imkanları ilə tanışlıq üçün “Ölülər” operasındakı bir nüansa – milli musiqimizin qədim janrları ilə Avropa musiqi mədəniyyətini necə üzvi şəkildə qovuşdurmasına diqqət etmək də kifayətdir” [1].

Sənətsünaslıq elmləri namizədi Sevinc Tofiqqızı yazır: “Əgər məndən soruşsalar ki, V. Adıgözəlovu bir sözlə necə təqdim edərsən, tərəddüd etmədən “kübarlıq” sözünü işlədərdim. Bəli, o, əsl-nəcabətli bir nəslin oğlu, böyük şəxsiyyət və istedad sahibi idi. Onun şəxsiyyətində və sənətində Ü.Hacıbəyliyə xas millilik və müdriklik, müəllimi Q.Qarayevdən qaçılmaz tarixilik və müasirliyin vəhdəti, milli müəyyənlik, alliterasiyaların mozaik düzümü, ritm variasiyaları, monumentallıq və konseptuallıq V. Adıgözəlov musiqisinin ən ümdə bədii-estetik məziyyətləridir” [3].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin “Vasif Adıgözəlovun 80 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında” 2015-ci il 11 fevral tarixli Sərəncamında deyilir: **“Vasif Adıgözəlov Azərbaycanın zəngin musiqi sənəti salnaməsinə yeni səhifələr yazmış şəxsiyyətlərdəndir. Bəstəkarın xalq mahnıları və muğam ənənələri zəminində dünya musiqisinin mühüm nailiyyətlərindən bəhrələnməklə ayrı-ayrı janrlarda meydana gətirdiyi çoxsaylı əsərlər Azərbaycan xalqının mədəni sərvətlər xəzinəsində özünəməxsus layiqli yer tutur”**.

Vasif Adıgözəlovun 80 illik yubileyinin Naxçıvan Muxtar Respublikasında keçirilməsilə əlaqədar təsdiq olunmuş Tədbirlər planına [4] əsasən “Azərbaycan bəstəkarlığının inkişafında Vasif Adıgözəlovun rolu” mövzusunda konfrans keçirilmiş, görkəmli sənətkarın bəstəkar, pedaqoq və fəal ictimai xadim kimi hərtərəfli fəaliyyətinə həsr olunmuş tədbirlərin təşkil olunmuş, tematik teleradio verilişləri və qəzet materialları hazırlanmış, musiqi məktəblərində bir dərs saati Vasif Adıgözəlovun yaradıcılığına həsr olunmuşdur.

Bəstəkarın 80 illik yubileyi 2015-ci il sentyabr ayının 22-də Naxçıvan DMD Teatrının binasında təntənəli mərasim və zəngin konsert proqramı ilə qeyd edilmişdir.

Vasif Adıgözəlov 1973-cü ildə “Əməkdar incəsənət xadimi”, 1989-cu ildə “Xalq artisti” fəxri adlarına layiq görülüb. 1980-ci ildən professor kimi gənc musiqiçilərin yetişməsində böyük rolu olan bəstəkar 1990-cı ildə Dövlət mükafatı laureatı olub. O, 1995-ci ildə “Şöhrət”, 2006-cı ildə “İstiqlal” ordenləri ilə təltif edilib. Görkəmli sənətkar 2006-cı il sentyabr ayının 9-da, Bakıda vəfat edib və “I Fəxri xiyaban”da dəfn olunub.

ƏDƏBİYYAT

1. Əfəndiyeva İ. Vasif Adıgözəlov, Bakı: Şur, 1999, 325 s.
2. Rəhimli İ., Vəzirov C. Naxçıvan Teatrı, Bakı: Aspoliqraf, 2008, 352 s.
3. “Mədəniyyət” qəz., 2017, 29 iyul.
4. “Şərq qapısı” qəz., 2015, 05 avqust.

Naxçıvan Dövlət Universiteti
E-mail: ceyrani46@gmail.com

Aynura Guliyeva

COMPOSER VASIF ADIGEZALOV AND THEATRE

The article talks about the activities of the outstanding Azerbaijani composer V. Adigezalov in the field of theatrical art. His operas and musical comedies are examined in detail. The artist's connections with republican theaters, his staged works, as well as the plays for which he composed music are analyzed here. At the same time, it also reports on the composer's musical comedy "Let's Get Divorced, Get Married", staged at the Nakhchivan State Musical and Drama Theater, and its creative team.

Keywords: *composer, music, theater, play, comedy, director, actor.*

Айнура Гулиева

КОМПОЗИТОР ВАСИФ АДЫГЕЗАЛОВ И ТЕАТР

В статье говорится о деятельности выдающегося азербайджанского композитора В. Адигезалова в области театрального искусства. Подробно рассмотрены его оперы и музыкальные комедии. Здесь анализируются связи артиста с республиканскими театрами, его постановочные произведения, а также пьесы, к которым он сочинял музыку.

В то же время сообщается также о музыкальной комедии композитора «Разведемся, поженимся», поставленной в Нахчыванском государственном музыкально-драматическом театре, и его творческом коллективе.

Ключевые слова: *композитор, музыка, театр, пьеса, комедия, режиссер, актер.*

(Sənətşünaslıq elmləri doktoru İnara Məhərrəmovə tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlkin variant 17.09.2024

Son variant 15.10.2024